

rtn. PhDr. Róbert **TOMÁŠEK**

ÚVOD

Politická moc, armáda, morálka a etika sú ako spojené nádoby. Nemali by existovať oddelene. V histórii ľudstva sa mnohé štáty, národy a spoločnosti snažili o nájdanie rovnováhy medzi týmito zásadnými stránkami spoločenského života. Často dokonca rozhodovali o prežití tej-ktorej spoločnosti. Ako uvádza Clausewitz ¹⁾, vojna určitého spoločenstva (ale aj celých národov) vychádza vždy z určitého politického stavu a je vyvolaná len istou politickou pohnútkou. Vojna je nástrojom politiky, pokračovaním politických stykov a ich realizáciou inými prostriedkami. Nie je ľahké držať sa morálnych a etických zásad pri dosahovaní určitého politického cieľa realizovaného prostredníctvom vojny.

Vojnové konflikty, súčasné aj minulé, nás jednoznačne presvedčajú o tom, že dosiahnuť optimálny stav „spojených nádob“ vojny a etiky je náročné a ťažko realizovateľné i dnes v 21. storočí. Práve naopak, technické vymoženosti našej doby dokážu v krátkom časovom úseku regionálny konflikt preklasifikovať na problém globálny. Či už ide o zbrane hromadného ničenia, informačné technológie alebo ohrozenie napríklad biologickými zbraňami. Všetky tieto formy ohrozenia bezpečnosti ľudstva majú s etikou veľmi málo spoločné a až priveľmi súvisia s politikou jednotlivých štátov, nadnárodných korporácií, aliancií a koalícií.

„Globálna politika v posledných desaťročiach výrazne zmenila svoju tvár aj svoje priority a ciele. Táto zmena, ovplyvnená pádom bipolárneho systému sveta, priniesla so sebou mnohé nové negatíva a hrozby, ktoré musí ľudstvo riešiť. Objavujú sa nové riziká a hrozby, ktoré sú zásadne odlišné od tých, ktoré trápili ľudský rod od jeho vzniku.“²⁾

Z histórie vieme, že k stretom civilizácií (fyzickým i kultúrnym) dochádzalo počas celej existencie ľudstva. Výsledok bol zväčša rovnaký – jedna civilizácia ovládla tú druhú, či už cestou vojnového konfliktu, kultúrneho šoku alebo ich kombináciou. V hre bolo vždy mnoho špecifických faktorov a historických faktov, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili výsledok stretu. Dnes, v dobe globalizácie, keď sa celý svet zmenšuje, Huntington ³⁾ hovorí až o siedmych civilizáciách, ku ktorým stretu skôr alebo neskôr príde. Je zrejmé, že proces globalizácie prináša výrazné zmeny v politickej a spoločensko-kultúrnej úlohe náboženstva.

Náboženstvo sa často stáva najvýznamnejším nositeľom skupinovej identity. Tam, kde rastie obava z ohrozenia tejto identity (národov, civilizácií) dramaticky rastie sila „náboženského fundamentalizmu“, ktorý niekedy prerastá do fanatizmu či nábožensky zdôvodňovaného terorizmu. ⁴⁾

1) CLAUSEWITZ, C. von: O válce, 1996.

2) HOFREITER, L.: Securitológia, 2006, s. 35.

3) HUNTINGTON, S. P.: Střet civilizací, 2001.

4) HALÍK, T.: Prolínání světů, 2006.

Pojmy morálka a etika v kontexte ozbrojených síl a ich vzájomné vzťahy sú neustále riešené každým štátom, ale i medzinárodným spoločenstvom. Výsledné riešenia často nezohľadňujú etické a morálne princípy spoločnosti. Dôsledky takéhoto spôsobu správania pociťujeme už teraz: neustála hrozba použitia jadrových zbraní štátmi ako Irán, KĽDR; genocídy; občianske vojny; nárast radikálneho nacionalizmu a neznášanlivosti; ekonomická nerovnováha; organizovaný zločin; nerovnomerný demografický vývoj; nedostatok životne dôležitých zdrojov vrátane vody. Za vznikom resp. prehĺbením týchto hrozieb sú zlé politické a mocenské rozhodnutia, ktoré sa nesnažia o vyriešenie uvedených problémov etickým spôsobom a pre dobro obyvateľov, ale hľadajú riešenia, ktoré vyhovujú určitej skupine a jej vlastným záujmom.

1 DEFINOVANIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

Morálka a etika sú pojmy všeobecne známe a často používané. Nielen laická verejnosť, ale veľakrát aj v médiách sú slová morálka a etika interpretované ako synonymá, preto je potrebné tieto pojmy zdefinovať a uvedomiť si rozdiel medzi nimi.

Uvedenými pojmi sa zaoberali už antickí myslitelia, ktorí sa začali zamýšľať nad ich významom a rozdielnosťou. Už v tej dobe vnímali ich úzku prepojenosť a vzájomnú podmienenosť medzi sebou. Ich pohľad bol odlišný od pohľadu niektorých stredovekých autorov zaoberajúcich sa politikou a s ňou spojenou politickou (ne)etikou pri dosahovaní vlastných cieľov v zmysle hesla „*úcel svätí prostriedky*“.

1.1 Morálka

Morálka ⁵⁾ (z lat. *mos* – vôľa, predpisy, mravy, ale tiež *moralis* – mravný) je v Slovníku cudzích slov definovaná ako sféra ľudského konania a správania pozorovateľná z hľadiska etických hodnôt, cez konanie dobra a zla, mravného konania – ide o súhrn určitých mravných zásad a noriem. ⁶⁾

Etický slovník uvádza, že morálka reguluje správanie človeka vo všetkých sférach jeho spoločenského života – v osobnom a pracovnom živote, v politike, vo vede, v spoločnosti. ⁷⁾

Ako uvádza Mácha a Marušiak „...morálka tu existovala už v dobe, keď ešte neexistoval štát, t. j. v prvotnopospolnej spoločnosti.“ ⁸⁾ Schopnosť rozlišovania dobra a zla je vlastná len človeku. Len on dokáže (ak chce alebo je prinútený) regulovať svoje správanie. ⁹⁾ Táto schopnosť zaručila človeku prežiť nielen v okolitom prírodnom svete, ale hlavne prežiť v tom „ľudskom“, ktorý má svoje vlastné vnútorné väzby, štruktúry a pravidlá. Martinka ¹⁰⁾ pripomína, že „...úsilie gréckych filozofov vyrastalo do určitej miery zo staršej tradície, ešte predteoretickej. Už ona mala svoj počiatok

5) Etymologický význam slova morálka je zhodný s etymologickým významom slova etika.

6) PETRÁČKOVÁ, V. - KRAUS, J. a kol.: Slovník cudzích slov, 1997.

7) KON, I. S. a kol.: Etický slovník, 1978.

8) MÁCHA, K. - MARUŠIAK, M.: Etika a dnešok, 1963, s. 31.

9) Morálka nezahrňuje len oblasť určitých mravných názorov, ktoré môžeme rozumom pochopiť a vysvetliť. Morálka je okrem toho založená do značnej miery aj na ľudských emóciách, citoch, a je dobre známym faktom, že cit sa často stavia proti rozumu, že citovo založení ľudia reagujú vo svojom správaní inak, ako žiadajú zákony logiky (MÁCHA, K. - MARUŠIAK, M.: Etika a dnešok, 1963).

10) ARISTOELES.: Politika, 2006, s. 13.

POZNÁMKY

a predmet v elementárnej skladbe cieľavedomého ľudského konania. Zámernosť a relatívna autonómnosť praktického počínania človeka oddávna celkovo samozrejme podnecovali potrebu základnejšej orientácie konajúceho v záujme udržania a uľahčenia si života v rámci rodu.“

Morálka je vlastná len človeku. U zvierat nemôžeme hovoriť o morálke, aj keď u niektorých cicavcov sa nám isté prejavy ich správania vo svojej skupine alebo voči svojim mláďatám môžu javiť ako morálne správne. Aristoteles učil svojich žiakov, že „...dobrými a cnostnými sa ľudia stávajú troma vecami, totiž prirodzenosťou, zvykom a rozumom. Najprv sa treba narodiť, a to ako človek, nie ako nejaký živočích, a ďalej s určitými vlastnosťami tela a duše. ...ostatné živočíchov žijú najmä podľa svojej prirodzenosti, niektoré aj čiastočne podľa zvyku, človek však aj podľa rozumu, lebo len on má rozum“ .¹¹⁾

Mariaňski z pohľadu sociálneho fenoménu definuje morálku ako sociálny jav, ktorý sa prejavuje v interpersonálnych vzťahoch medzi jednotlivcami a sociálnymi skupinami.¹²⁾ Človek je subjektom i objektom morálne vymedzených konaní, je mierou spoločnosti a jej inštitúcií a v konečnom dôsledku jeho dokonalosť je cieľom spoločenských konaní. Mravné hodnoty sú vymedzené cez osobné hodnoty. Na základe toho morálka vytvára možnosť sebaurčenia vo vzťahu k rozličným alternatívam konania v situáciách vedomej a slobodnej voľby. Morálne dobro a zlo vzniká, existuje, rozvíja sa alebo zaniká v človeku ako osobe.

V každej spoločnosti bolo, je a vždy aj bude žiaduce, aby sa každý jednotlivec správal v istých situáciách správne (morálne), a tým minimálne ohrozil ostatných členov spoločnosti i seba. Na tento účel nám slúžia morálne normy.

1.2 Etika

Etika je výraz úzko súvisiaci s morálkou. Všeobecne je vnímaná ako teória morálky. Je považovaná za jednu z najstarších filozofických disciplín. Začína sa formulovať už u Aristotela a jeho žiakov, postupne prechádza vlastným vývojom, je ovplyvnená historickými a spoločenskými zmenami.

Etika¹³⁾ (z grec. éthos – zvyk, obyčaj, mrav) je v Etickom slovníku definovaná ako filozofická disciplína, ktorej objektom skúmania je morálka.⁷⁾ Je to jedna z najstarších teoretických disciplín, ktorá vznikla a vyvíjala sa po boku filozofie už od čias otrokárskej spoločnosti. V najširšom zmysle slova je etika vedná disciplína zaoberajúca sa morálnymi javmi. Je teoreticky povolaná riešiť tie praktické morálne problémy, ktoré súvisia s každodenným životom človeka. Ciele etiky sú formulované ako idey o tom čo má byť, o dobre a zle v podobe ideálov, morálnych princípov a noriem správania sa, v učení o poslaní človeka a zmysle jeho života.

11) ARISTOTELES.: Politika, 2006, s. 272.

12) GLUCHMAN, V. - DOKULIL, M.: Teoretické otázky etiky, 1998.

13) Termín etika súvisí etymologicky s „ethosom“, pričom toto slovo vyjadrovalo pôvodne niečo, čo je ľuďom spoločné, čo tvorí pospolitost' ich života. Už sama etymologická súvislosť svedčí v prospech chápania etiky ako spoločenského činiteľa, ako stránky spoločenských vzťahov (MÁCHA, K. - MARUŠIAK, M.: Etika a dnešok, 1963, s. 12).

Aristoteles použil slovo etika ako prvý, keď ním označil také konanie ľudí, ktoré bolo cnostné a správne.¹⁴⁾ Jeho žiaci všetky jeho spisy o problémoch morálky nazývali etikou. Pojmom etika zvyčajne označoval takú disciplínu, ktorá sa zaoberala mravným posudzovaním rozlišujúcim žiaduce konanie od nežiaduceho, ktorá skúmala predpisy, motívy a ciele ľudského konania.

Mnohí autori sa pokúsili členiť etiku podľa rôznych hľadísk. Napríklad Vajda člení etiku na:

- **všeobecnú etiku**, ktorá sa snaží o systematický opis a interpretáciu etických kategórií, vzťahov a činností,
- **etiky jednotlivých historických etáp vývoja ľudstva**,
- **etiky z aspektov príbuzných spoločenských javov či disciplín** ako je psychológia morálky, morálka politiky, práva, vedy,
- **profesijné etiky**.¹⁵⁾

Etika, ako dôležitá súčasť života každej spoločnosti, musí byť schopná reflektovať na aktuálne problémy, ktoré v nej rezonujú. Medzi najnovšie problémy ľudstva, ktoré etika nemôže nechať bez adekvátnej reakcie patria:

- použitie zbraní hromadného ničenia,
- zneužívanie kybernetického priestoru,
- použitie nanotechnológií,
- internet,
- umelé oplodnenie,
- génové inžinierstvo.

Toto sú nové výzvy, ktoré so sebou prináša nezastaviteľný rozvoj a vývoj spoločnosti.

1.3 Vojna a politika

Vojna je stará ako ľudstvo samo. Konflikty rôznych rozmerov sa tiahnu naprieč celou známou históriou. Skúsenosti a zručnosti, technické a technologické objavy a výdobytky postupne menili aj charakter vedenia konfliktov.

Ešte i dnes sa vojenské doktrinálne prostredie opiera o poznanie velikánov vojnového a politického umenia minulých storočí ako sú napríklad Antoine Henri Jomini¹⁶⁾, Carl von Clausewitz¹⁷⁾ alebo Niccolo Machiavelli. Myšlienky a názory naj-

14) MÁCHA, K. - MARUŠIAK, M.: Etika a dnešok, 1963.

15) VAJDA, J.: Etika, 1995.

16) Antoine Henri Jomini (1779 – 1869) slúžil ako nižší dôstojník u Napoleona. Bol chránenec maršala Michela Neyeho. Krivda, ktorú utrpel od náčelníka štábu francúzskej armády ho prinútila v roku 1813 ku rezignácii a vstúpil do služieb ruskej armády. Slúžil jej viac ako 56 rokov. Odmietol sa však akokoľvek podieľať na operáciách proti Napoleonovi. Venoval sa študovaniu a rozborom napoleonských bitiek, základných pravidiel boja a pod. Dielo „Prehľad vojenského umenia“ je jeho najrozsiahljším, najzrozumiteľnejším a najčastejšie citovaným dielom (DUPUY, R. E. - DUPUY, T. N.: Historie vojenství, 1997).

17) Carl Philipp Gottfried von Clausewitz (1780 – 1831) je najznámejší pruský vojenský filozof a historik, ktorý sa snažil svojimi poznatkami, postrehmi a myšlienkami stanoviť základné pravidlá stra-

POZNÁMKY

významnejšieho vojenského filozofa a stratéga Carla von Clausewitza sú dodnes rešpektované a sprostredkované používané či už v doktrínach rôznych armád, alebo pri vzdelávaní vyšších dôstojníkov a generálov.

Vojna je všeobecne definovaná ako ozbrojený konflikt medzi štátmi alebo národmi, resp. medzi frakciami v rámci štátu (občianska vojna). Tento konflikt je realizovaný nátlakom s úmyslom prinútiť porazenú stranu splniť vôľu víťaza. Príčiny vojny sú ideologické, politické, rasové, ekonomické, náboženské.

Sutor vníma vojnu ako jedno z najväčších ziel v ľudských dejinách, ktoré vzniká v dôsledku zlyhania politiky, pretože politika je umenie umožniť a zabezpečiť spolunažívanie všetkých.¹⁸⁾

Doktrína Ozbrojených síl Slovenskej republiky, ktorá vychádza z doktríny NATO AJP-01(C) „Allied Joint Description“ v čl. 1.014 uvádza, že mier, ale ani vojna neexistujú vo svojich extrémnych podobách. Pojem „vojna“ má zložitý právny status vo vzťahu k medzinárodnému právu upravujúcemu okolnosti, v ktorých môžu štáty použiť ozbrojené sily (tradične zaužívaný výraz *jus ad bellum*) a spôsob, akým sa ozbrojené sily používajú (*jus in bello*). Ďalej sa uvádza, že vojna je sociálny, a taktiež vojenský fenomén. Preto je použitie sily s jej rôznymi obmedzeniami založené na širších otázkach, ako sú výhradne vojenské spôsobilosti.

Podľa ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, čl. 2 „...vojnu vypovie prezident na základe rozhodnutia Národnej rady SR len za podmienok, že SR je napadnutá cudzou mocou, ktorá jej vypovedala vojnu alebo ktorá bez vypovedania vojny narušila jej bezpečnosť, alebo za podmienky, že vypovedaním vojny SR plní svoje záväzky vyplývajúce z členstva v organizácii vzájomnej kolektívnej bezpečnosti¹⁹⁾ alebo z medzinárodnej zmluvy o spoločnej obrane proti napadnutiu“.

Clausewitz, nemecký veľikán vojenského umenia z čias vojen proti Napoleonomi, vojnu definuje ako „akt násilia s cieľom donútiť protivníka, aby sa podriadil našej vôli.“²⁰⁾ Vojnové umenie sa vo svojom najvyššom stanovisku stáva politikou, ale samozrejme politikou, ktorá nepíše nóty, ale bojuje vo vojne. Vojna je nástrojom politiky, pokračovaním politických stykov a ich realizáciou inými prostriedkami.

Prvotný cieľ, pohnútkou vojny, je vždy politický účel vojny. Sutor uvádza, že je „... neustále potrebné dbať o to, aby sa politika vo svojich cieľoch a prostriedkoch udržia-

tégie a taktiky boja. Jeho teória má hlboké historické korene a bohatú teoretickú a metodologickú základňu. Osvojil si poznatky vedy a filozofie svojej doby a vytvoril progresívnu teóriu vojny, ktorá znamenala vrchol vo vývoji vojenskej vedy v 19. storočí. Vychádzal z vlastného rozboru 130 vojen a vojenských ťažení z rokov 1566 až 1815. Ganoczy uvádza, že ešte aj súčasné americké doktrínálne prostredie sa pridáva Clausewitza. Nadčasovosť jeho myšlienok potvrdzuje aj fakt, že pruská armáda fungovala podľa jeho vzoru ešte viac ako sto rokov po jeho smrti. I napriek tomu, že bol v Rusku znávaný, viacerí ruskí vodcovia sa riadili jeho dielom a myšlienkami.

18) SUTOR, B.: Politická etika, 1999.

19) Prvýkrát vo svojej histórii NATO použilo tzv. „článok 5“ Severoatlantickej zmluvy pri boji proti terorizmu v Afganistane. Je to článok, ktorý zaväzuje všetkých členov Aliancie, že pri napadnutí jedného z jeho členov (alebo viacerých) bude to považované za útok proti všetkým členom Aliancie. Každá zmluvná strana má potom právo uplatniť si právo na obranu podľa článku 51 Charty Organizácie spojených národov.

20) CLAUSEWITZ, C. von: O válce, 1996, s. 23.

vala v rámci platných predstáv o dobre a zle. Boj o prežitie, získanie moci a nadvlády sa vždy spájal s násilím. Postupne sa násilie a brutalita pretransformovali do boja politického, kde šikovný politik, diplomat, stratég alebo manipulant, dokázal získať to, čo by iný musel získať násilím. Dejiny sú plné takýchto príkladov brutálnych vojen i brilantných „politických ťahov“. ²¹⁾

To, že politika a prostriedky, ktoré používa na dosahovanie svojich cieľov (vrátane ozbrojených síl) nemusia striktno z pohľadu politikov konať eticky je historická skutočnosť. Sutor uvádza, že „...politika nie je vo svojom vonkajšom prejave a v primárnych motívoch konania orientovaná bezprostredne na veľké ciele spoločného dobra, ako sú mier, ľudské práva, spravodlivosť, ale na presadzovanie určitých záujmov; záujmov sociálnych zoskupení, politických strán, štátov. Hodnoty spoločného dobra si pritom vyžadujú len dodatočnú pozornosť, ak má byť ľudsky dôstojné spolunažívanie v konkurenčnom vzťahu záujmov možné.“ ²²⁾

Výsledkom konfliktov a vojen sú ľudské obeť, vysoké materiálne straty, masívne porušovanie ľudských práv a občianskych slobôd. Mnoho ľudí sa počas konfliktov i po ich skončení dostáva do pozície utečencov alebo sú tzv. „vnútorne presídlení“. Najmä tieto problémy globálnej bezpečnosti predstavujú najväčšiu výzvu pre medzinárodné spoločenstvo, ale i pre jednotlivé organizácie ²³⁾, aby dokázali v zmysle Charty OSN chrániť ľudstvo pred hrozbami, ktoré ho môžu zničiť.

Štát, reprezentovaný svojou politickou elitou, by mal byť najväčším garantom bezpečia svojich občanov, resp. pri konflikte rôzneho druhu by sa mal snažiť o čo najrýchlejšie, a pre štát a jeho občanov najvýhodnejšie ukončenie konfliktu, a to všetkými dostupnými prostriedkami ako sú diplomacia, ozbrojené sily, atď.

Podobne rozmýšľal aj Aristoteles, ktorý uviedol, že „...najhoršie je ozbrojené bezprávie. Človek má od prírody ako zbrane rozumovú schopnosť a morálku. ...Človek bez morálky je najbezbožnejšou a najdivokejšou bytosťou. Naproti tomu spravodlivosť je vlastná štátnemu spoločenstvu; lebo v štátnom spoločenstve vládne právo a právo rozhoduje o tom, čo je spravodlivé.“ ²⁴⁾

Vojna nesmie byť nikdy posudzovaná izolovane od politických súvislostí, a aj keď je vedenie vojny v hlavných rysoch politikou, ktorá vymenila pero za meč, prejavuje sa predsa len prostredníctvom ozbrojeného zápasu, ktorý má relatívnu samostatnosť a vlastnú logiku vývoja. Podľa Clausewitza sa nesmie zabúdať ani na psychologické a morálne faktory, ktoré majú zásadný vplyv na priebeh a výsledok vojny, ozbrojeného útoku alebo ťaženia. ¹⁾

2 OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Dňa 1. januára 1993 vznikla Armáda Slovenskej republiky, ktorá sa na základe požiadaviek a nastávajúcich okolností postupne pretransformovala na Ozbrojené sily Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“). Postupne došlo k znižovaniu počtu pro-

21) SUTOR, B.: Politická etika, 1999, s. 9.

22) SUTOR, B.: Politická etika, 1999, s. 54.

23) OSN, NATO, OBSE, Liga arabských štátov, MAAE, Červený kríž, atď.

24) ARISTOTELES: Politika, 2006, s. 30.

POZNÁMKY

fesionálnych vojakov, k profesionalizácii OS SR a k ich modernizácii. Od svojho vzniku sa OS SR aktívne zapájajú do vojenských a mierových operácií medzinárodného krízového manažmentu (ďalej len „MKM“), pomáhajú civilnému obyvateľstvu pri živelných pohromách a plnia si svoje základné úlohy vyplývajúce z platnej legislatívy.²⁵⁾

Zo sociologického hľadiska ozbrojené sily predstavujú rozsiahly (veľký) a zložitý sociálny systém, v ktorom sa prejavuje jednota troch základných stránok:

- *politicko-inštitucionálna stránka* ozbrojených síl vyjadruje cieľ, zmysel, zameranie (hodnoty a idey) pôsobenia ozbrojených síl, ich politický, sociálny, morálny, právny a iný obsah,
- *vojensko-organizačná stránka* súvisí najmä s vonkajším, formálnym usporiadaním politickej inštitúcie ozbrojených síl, spájajúcim jej materiálne prostriedky s ľuďmi, ktorí ich používajú
- *sociálno-štruktúrálna stránka* ozbrojených síl je daná najmä zložením ich príslušníkov, sociálnymi vzťahmi medzi nimi navzájom i medzi nimi a ďalšími časťami spoločnosti, ako aj ich postojom k svetu, k štátu, k riešeniu aktuálnych spoločenských problémov najmä v bezpečnostnej oblasti a pripravenosťou na plnenie predpokladaných úloh.²⁶⁾

Všetky tri stránky majú svoje nezastupiteľné miesto v systéme OS SR, a to z dôvodu, že každý profesionálny vojak by si mal uvedomovať dopad svojho konania pri plnení rozkazu, mal by mať potrebné nielen vojenské zručnosti a skúsenosti, analytické myslenie, odvahu a statočnosť, ale aj dostatok empatie, sebareflexie a schopnosti rozlišovať čo je etické a čo nie.

2.1 Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka OS SR

„Ako pripomína Platón, nie je nič dôležitejšie, ako dobre vykonaná práca vojaka v prospech obce.“²⁷⁾

Profesionálny vojak plní úlohy náročné nielen fyzicky, ale aj psychicky. Pri ich plnení môže byť konfrontovaný s rozkazom nadriadeného, vlastným úsudkom a platnou legislatívou. Práve preto, aby sa dokázal rozhodnúť správne plne rešpektujúc ľudské práva, princípy humanitu a demokracie, musí byť jeho konanie etické. Mal by vedieť vždy konať tak, aby jeho rozhodnutia boli v súlade s vlastným svedomím, a preto je veľmi dôležité, aby sa už pri výbere budúcich profesionálnych vojakov prihliadalo aj na ich osobnostné kvality.²⁸⁾

Výkon vojenského povolania je svojim charakterom spätý s určitými obmedzeniami a rizikami, ktoré majú priamy vplyv na sociálnu suverenitu a sociálne zabezpe-

25) K máloktorému prvku spoločnosti sa vytvoril taký ambivalentný vzťah jednotlivcov i verejnosti ako k ozbrojeným silám. K otázkam pôsobenia ozbrojených síl boli a sú vyjadrenia rozdielne a nejednoznačné – v rámci dvoch krajností dichotomického charakteru – od absolútneho odmietania pôsobenia vojska (pacifizmus) až po jeho úplnú glorifikáciu (militarizmus).

26) ČUKAN, I. - POLONSKÝ, D. - ŠKVRNDA, F.: Sociologické pohľady..., 2005.

27) ROJÍK, J.: Vojenská etika, 2013.

28) Rojík uvádza, že etické konanie je založené na dobrovoľnosti. Cieľom etiky je podľa neho naučiť človeka „dobre žiť“ a „dobre konať“ z toho dôvodu, aby žil spokojný a šťastný život. Rozdiel medzi morálkou a etikou spočíva v tom, že morálka nariaďuje odpovedajúc na otázku „Čo mám robiť?“, zatiaľ čo etika má povahu odporúčania týkajúcej sa otázky „Ako žiť?“

čie samotného vojaka, ako aj jeho rodiny. Na vojakov OS SR všetkých kategórií sú kladené vysoké požiadavky na ich zdravotnú, fyzickú či psychickú spôsobilosť, na špecifickú odbornú prípravu a vycvičenosť.²⁹⁾

Mravnosť profesionálneho vojaka je chápaná ako mravnosť občana v rovnakej miere, keď profesionálny vojak je dominantným nositeľom hodnôt vojenskej morálky. Podstatný je výber vhodných ľudí pre toto povolanie. Očakáva sa od nich rýchla orientácia a rozhodnosť v každej situácii, racionálne riešenie problémov pri rešpektovaní sociálnych a morálnych aspektov.³⁰⁾

Etická výchova v OS SR je zameraná na utváranie a kultiváciu mravného zmýšľania a správania vojakov, na citovú a vlasteneckú stránku osobnosti, na vôľové vlastnosti, ktoré sú nutné k dobrému výkonu ich vojenskej služby. Je to transformácia mravnosti, s ktorou prichádzajú mladí ľudia do armády, na vojenskú morálku v duchu jej hlavných zásad. Tieto zásady sú kodifikované vo vojenskej prísaha a vo vojenských poriadkoch.³¹⁾

OS SR samotné si vďaka dlhodobým skúsenostiam vyseletovali požiadavky a kritériá, ktoré musí uchádzač o prijatie do OS SR splniť. Súčasťou prijímacieho procesu sú psychologické testy, ktoré sú zamerané na špecifické stránky osobnosti. Ešte väčšia pozornosť je venovaná výberu dôstojníckeho zboru a veliteľských poddôstojníckych funkcií, nakoľko veliteľská funkcia vyžaduje okrem štandardných požiadaviek na profesionálneho vojaka aj vodcovské schopnosti, komunikatívnosť, asertívnosť, pevný charakter a ľudskosť.

Požadované osobné kvality profesionálneho vojaka OS SR sú podľa Vojenskej doktríny pozemných síl OS SR vyjadrené tak, že neexistuje univerzálny vzorec na opísanie správnej kombinácie osobnostných kvalít požadovaných od veliteľov.³²⁾ Byť úspešným veliteľom vyžaduje mať také psychické, morálne a fyzické kvality akými sú intelekt, charakter a temperament. Bez ohľadu na úroveň velenia je jeho základom vodcovstvo doplnené mnohými atribútmi, akými sú odborné znalosti posilnené integritou a osobným príkladom, ktorý je založený na hodnotách a normách.³³⁾

V Doktríne pre plánovanie a vedenie spoločných operácií (2006) sú osobnostné črty a kvality veliteľa zhrnuté do kombinácie reprezentačných, morálnych a fyzických kvalít, a tiež intelektu, charakteru, dobrej komunikatívnosti a tem-

29) REJT, T.: Hodnotový systém, hodnoty, 2013.

30) HULAN, B. - KORČOKOVÁ, Z.: Niektoré problémy etiky..., 2007.

31) V OS SR sa presadzuje hlavne pozitívne vymedzenie etickej výchovy, ktoré stavia na dobrých mravných základoch vojakov z civilného života. Etická výchova sa zameriava aj na nežiaduce mravné návyky a deformácie, „utlmenie“ tých morálnych vlastností, ktoré sťažujú alebo znemožňujú plnenie vojenských povinností.

32) Dominantnou v súvislosti s etikou je predstava spojená s kvalitami vojenského profesionála, ktorý vystupuje nielen ako veliteľ, ale tiež ako diplomat, technokrat, administrátor a vodca. Podľa nemeckých vojenských predpisov „vojenský vedúci by mal byť príkladom, mať dobré medziludské vzťahy so svojimi podriadenými a mal by sa presvedčovať, že jeho vojaci môžu prísť so svojimi požiadavkami i súkromne“ (ROJÍK, J.: Vojenská etika, 2013).

33) Všeobecne platí, že čím je vyššia úroveň velenia, tým je potrebnejší širší rozsah osobnostných kvalít. Organizačné a riadiace zručnosti vrátane schopnosti komunikovať budú dopĺňať úsudok a sebadôvera (Vojenská doktrína pozemných síl OS SR).

POZNÁMKY

peramentu. ³⁴⁾ Morálku či už bojovú, alebo pracovnú je potrebné u príslušníkov OS SR vnímať ako kompaktný celok. Do uplatňovania roly vedúceho podriadených sa premieta na jednej strane celý súbor jeho osobnostných vlastností (charakterových – čestnosť, poctivosť, statočnosť, ohľaduplnosť, a i.), rozumových schopností (tvorivosť, fantázia, konštruktívnosť, otvorenosť mysle, a i.) aj citových a emocionálnych kvalít (sebaovládanie, sebakontrola, emocionálna stabilita, a i.). Významnou kvalitou vojenského manažéra, ktorá zjednocuje predchádzajúce kvality je jeho sociálna kompetencia (kvalifikácia). Ide o schopnosť viesť ľudí, sociálna senzitivita, prosociálna orientácia, komunikatívnosť, korporatívnosť, kultivovanosť prejavu, sociálny cit a intuícia. ³⁵⁾

Ako uvádza Rojčík ²⁷⁾ pojem profesionálny vojak vyjadruje širší význam ako len zamestnanecký vzťah k vojenskej organizácii. Možno ho chápať ako stotožnenie sa jedinca s podmienkami výkonu vojenského povolania a zároveň ako nový vzťah vojenskej organizácie k jedincovi, ktorý je podmienený vytváraním čo najlepších podmienok pre stotožnenie sa s povolaním a k čo najrýchlejšej adaptácii na vojenské povolanie. ³⁶⁾ Osobné kvality profesionálneho vojaka by sa mali členiť na kvality pracovné, medzi ktoré patrí vzťah k práci a k povolaniu, rozvoj vzťahov k druhým vojakom, schopnosť udržiavať tvorivé prostredie, vzťah k disciplíne, zodpovednosť, kreativita, asertivita, vzťah k vzdelávaniu a iné. Do tejto časti patria aj kvality vôľové – cieľavedomosť, trpezlivosť, rozvážnosť v konaní, psychická odolnosť, skromnosť, zdržanlivosť, atď. Požiadavky kladené na povolanie profesionálneho vojaka musia byť vysoké vzhľadom na rozsah vykonávaných činností a jeho náročnosť.

2.2 Vojenská etika

Vojenská etika je vo vojenstve využívaná približne od polovice 20. storočia. „*Náplň etickej teórie tvorí skúmanie všetkých vojenských činností z hľadiska mravného* ³⁷⁾, *kedy pod vojenskou činnosťou rozumieme činnosť ozbrojených zložiek spoločnosti i civilného obyvateľstva, zameranú na prípravu obrany krajiny prebiehajúcu v čase mieru aj v čase vojny.*“ ³⁰⁾

Každá armáda (a teda aj vojenská etika) je ovplyvňovaná špecifickým kultúrnym hodnotovým prostredím. Vojenská etika by mala presahovať rámec vlastného kultúrneho a hodnotového rámca, rešpektovať pokrokové humanizačné trendy demo-

34) Osobnostné črty veliteľa sú tu podrobnejšie rozpísané takto: vodcovstvo, odborné vedomosti, schopnosť predvídať a inteligencia, rozhodnosť, súdnosť a iniciatíva, odvaha, sebadôvera, prezentačné schopnosti a komunikatívnosť, osobná integrita a osobný príklad (Doktrína pre plánovanie a vedenie spoločných operácií, 2006).

35) POLONSKÝ, D. a kol.: Profesionalizácia ozbrojených síl..., 2005.

36) Etická výchova vojakov je transformácia mravnosti, s ktorou prichádzajú mladí ľudia do armády, na vojenskú morálku v duchu jej hlavných zásad. Tieto zásady sú kodifikované vo vojenskej prísahe a vo vojenských poriadkoch.

37) Morálka je vnímaná ako sociálny jav, ktorý sa vyskytuje v každej spoločnosti medzi sociálnymi skupinami a jednotlivcami. Mariaňsky vníma človeka ako subjekt, a zároveň aj objekt morálne vymedzeného konania, pričom morálka je mierou spoločnosti a jej inštitúcií. Mravné hodnoty sú vymedzené cez osobné hodnoty a na základe toho morálka vytvára možnosť sebaurčenia vo vzťahu k rozličným alternatívam konania v rôznych situáciách vedomej a slobodnej voľby. Morálne dobro a zlo tak vzniká, existuje a zaniká v človeku ako osobe (GLUCHMAN, V. - DOKULIL, M. (eds.): Teoretické otázky etiky, 1998).

kratických armád, zosúladať hodnotové morálne priority medzi sebou. Aplikácia a inštitucionalizácia etiky je komplikovaný proces, ktorý si vyžaduje kontextuálne riešenie. ²⁷⁾

Presahovanie vlastného kultúrneho a hodnotového rámca sa ukázalo ako životne dôležité pri nasadzovaní príslušníkov OS SR v mimoeurópskych krajinách, kde v rámci koalíčných vojsk prichádzajú do styku nielen s nepriateľom, ale aj s domácim obyvateľstvom. Odlišné kultúrne a náboženské zvyky a tradície boli často prekážkou pri zblížovaní a vytváraní vzťahov medzi dvoma odlišnými civilizáciami.

Konštrukcia modelovej predstavy o osobnostnom profile profesionálneho vojaka podľa Polonského ³⁵⁾ vychádza z nasledujúcich východiskových téz:

- Objektívne požiadavky na profil osobnosti profesionálneho vojaka vyplývajú zo sociálnych pozícií a požiadaviek na vykonávanie rolí. V rámci pracovnej pozície je to hlavne rola vojenského odborníka, rola riadiaceho pracovníka, rola vedúceho a rola vychovávateľa svojich podriadených. Samozrejme, veľký rozdiel v obsahu kvalít profesionálneho vojaka pramení zo sociálnej pozície na rôznych hierarchických úrovniach vo vojenskej organizácii.
- Ďalšou dôležitou kvalitou osobnosti profesionálneho vojaka je zodpovednosť za napĺňanie povinností a právomocí. Túto zodpovednosť možno chápať ako úzky vzťah k zvereným úlohám, k prijatiu záväzkov a k prevzatíu povinností, ktoré z úloh vyplývajú.

Hulan a Korčoková ³⁰⁾ uvádzajú, že ak profesionálny vojak nie je schopný akceptovať etické normy a hodnoty, nemal by zastávať žiadnu vyššiu veliteľskú funkciu. Úplne s nimi nesúhlasíme, pretože na základe vlastných skúseností sme toho názoru, že ak človek nie je schopný akceptovať etické normy a hodnoty, nemal by sa vôbec stať profesionálnym vojakom. Autori ďalej hovoria, že profesionálny vojak musí plniť rozkazy nadriadeného, avšak nemusí plniť také, ktoré sú v rozpore s etickými normami.

Za najvyššiu etickú normu treba považovať vlastné svedomie. V OS SR je pri rozpore medzi vlastným svedomím a rozkazom nadriadeného striktne určený postup. Profesionálny vojak musí splniť rozkaz nadriadeného, aj keď z rôznych dôvodov s ním nesúhlasí. Existujú legislatívne postupy ako má profesionálny vojak v takomto prípade postupovať, aby nebol trestno-právne zodpovedný a stíhaný za neuposlušnosť rozkazu. Z tohto dôvodu je dôvera medzi nadriadeným a jeho podriadenými veľmi dôležitá, aby pri plnení jeho rozkazov mali istotu, že konajú správne a eticky.

Podľa Vojenskej doktríny pozemných síl OS SR je dôvera založená na mnohých kvalitách vrátane odbornej spôsobilosti, osobného príkladu a integrity. Keď je dôvera navodená a udržiava sa, prináša odmenu tak veliteľom, ako aj podriadeným. Je životne dôležitou zložkou morálky a v konečnom dôsledku aj víťazstva. Vojaci by nemali mať pocit, že môžu dôverovať len svojim najbližším nadriadeným, ale mali by mať dôveru aj v schopnosti najvyšších veliteľov.

POZNÁMKY

V dynamickom spoločenskom prostredí plnom rozkolísaných hodnôt a častého vzniku konfliktných situácií sa aplikovaná etika stáva cennou devízou pre úspešnosť velenia, udržiavania istého morálneho stavu a následne aj zodpovedného profesionálneho konania. Metódy zamerané na rozlišovanie správneho alebo nesprávneho v profesii vojaka vo vzťahu k povinnostiam, záväzkom aj občianskym humánnym hodnotám môžu zamedziť mnohým konfliktným situáciám.

Práve preto je príprava ozbrojených síl na operácie živý dynamický proces, v ktorom sa vybrané jednotky a zväzky neustále pripravujú buď na rutinné použitie, alebo na ťažko predvídateľné operácie. Z histórie ozbrojených konfliktov vyplýva, že takmer nikdy na porážku nepriateľa neboli potrebné jeho stopercentné straty. K porážke dochádzalo skôr vtedy, keď sa znížila úroveň jeho vôle a súdržnosti.³¹⁾

OS SR sa vždy snažia adekvátne reflektovať na aktuálne zmeny a potreby spoločnosti, a to formou výchovy a vzdelávania nielen novoprijatých profesionálnych vojakov, ale aj všetkých príslušníkov OS SR. V didaktických procesoch sa používajú rôzne metódy a prostriedky v závislosti od funkcií a poslania, ktoré jednotlivé skupiny príslušníkov majú plniť. Inštitucionalizácia etiky sa doteraz podľa Rojíka²⁷⁾ v OS SR uskutočňovala hlavne formou etickej výchovy. Preto sa etika a vojenská etika redukovala na túto oblasť. Etická výchova je organickou formou utvárania osobnosti profesionálnych vojakov. Jej cieľom je osvojovanie si základných črt vojenskej morálky a všeľudských humanistických hodnôt. U profesionálnych vojakov sa zameriava na kultivovanie ich profesijnej vojenskej morálky.³⁸⁾

Za nevyhnutnú je považovaná aj múdrosť riadiaceho personálu, ktorú Petrufová a Belan³⁹⁾ vnímajú ako schopnosť rozlišovať dobré od zlého, schopnosť klásť otázky, na ktoré odpovede vyžadujú poznanie a myslenie v súvislostiach. Ide o poznanie princípov, vedomosti, zručnosti, skúsenosti, vzťahy hodnoty, princípy a atď.

Potreba vymedzenia etického a morálneho správania sa príslušníkov OS SR vyústila do vytvorenia Etického kódexu profesionálneho vojaka, ktorý poskytuje základný rámec vojenského vystupovania a pôsobenia profesionálneho vojaka voči svojim nadriadeným, podriadeným, voči samému sebe a svojmu okoliu počas rutinných pracovných činností, ako aj počas mimoriadnych aktivít.

2.3 Etický kódex profesionálneho vojaka

OS SR zamestnávajú niekoľko tisíc profesionálnych vojakov a civilných zamestnancov. Špecifické poslanie predurčuje ozbrojené sily na prísnejšie a striktnnejšie dodržiavanie zákonov, noriem, predpisov ale aj morálnych zásad a etických princípov pri plnení stanovených úloh v prospech spoločnosti.

38) Sila a účinnosť OS pri presadzovaní záujmov štátu spočíva v kvalite ich materiálno-technického zabezpečenia, v kvalite výcviku svojich príslušníkov, v kvalite rozhodovacieho procesu jej veliteľov na všetkých stupňoch riadenia, či v neposlednom rade v dosiahnutej kvalite bojovej morálky vojakov. Tieto kvality sú považované za súčasť bojového potenciálu ozbrojených síl. Morálna zložka bojového potenciálu je zameraná na to, ako presvedčiť ozbrojené sily viesť boj. Záleží na dobrej morálke a na presvedčení, že cieľ je morálny a eticky správny. To podporuje ofenzívneho ducha a odhodlanie dosiahnuť cieľ. Dosiahnutie vysokej úrovne morálnej zložky vyžaduje motiváciu, správne vedenie ľudí a ich riadenie (REJT, T.: Hodnotový systém..., 2013).

39) PETRUFOVÁ, M. - BELAN, L.: Manažment poznatkov..., 2015.

Pojem vojenská etika je vymedzený ako súbor mravných hodnôt právne zakotvených v prísaha, poriadkoch a iných zákonodarných a normatívnych dokumentoch.³⁰⁾ Profesionálne kódexy sú významným podnetom pre človeka, ktorý prirodzene musí mať záujem na tom, aby bol uznávanou autoritou vo svojom obore.⁴⁰⁾

OS SR majú vytvorený svoj vlastný profesionálny kódex, ktorý je menený a dopĺňaný podľa aktuálnych potrieb OS SR, ale aj spoločnosti. *Etický kódex profesionálneho vojaka OS SR* (ďalej len „etický kódex“) predstavuje základný rámec požiadaviek na mravné správanie a konanie kladených na každého príslušníka OS SR bez ohľadu na jeho hodnotu a zastávanú funkciu, pričom sa nekladie dôraz len na obdobie vykonávania štátnej služby, ale aj obdobie mimo nej, v osobnom voľne.

Etický kódex upravuje zásady a pravidlá správania sa a konania profesionálneho vojaka, pričom tieto zásady a pravidlá predstavujú uznávané vojenské hodnoty. Vychádzajú z tradícií našej spoločnosti. Sú v nich zovšeobecnené požiadavky spoločnosti pri plnení úloh spojených s obranou SR, so zachovaním jej zvrchovanosti, územnej celistvosti, ako aj hodnôt demokracie a slobody. Taktiež predstavuje súbor záväzných požiadaviek na správanie a konanie profesionálneho vojaka pri vykonávaní štátnej služby mimo územia SR. Je to normatívne kritérium na posúdenie správania a konania profesionálneho vojaka aj v občianskom živote pri ohrození alebo poškodzovaní vážnosti OS SR v spoločnosti.

Na profesionálneho vojaka sú podľa Etického kódexu kladené tieto mravné požiadavky:

- vernosť Slovenskej republiky,
- čestnosť,
- statočnosť,
- disciplinovanosť,
- hrdosť na príslušnosť k OS SR,
- tímová zodpovednosť,
- obetavosť.

Ďalej sú to také mravné hodnoty a normy ako:

- vojenská povinnosť,
- vojenská česť,
- prísne a spravodlivé rozhodovanie a konanie,
- sebaovládanie,
- schopnosť náročného sebahodnotenia a z toho vyplývajúca schopnosť autoregulácie,
- príkladnosť pre svoje okolie,
- potreba celoživotného kvalifikačného rastu,
- občianska a vlastenecká povinnosť.⁴¹⁾

40) Eticko-mravný kódex, akokoľvek podrobne by bol rozpracovaný, nenahradzuje silu právnych noriem, ale tvorí určité vodidlo a súčasne je reflexiou správania sa a konania príslušníkov OS SR (POLONSKÝ, D. a kol.: Profesionalizácia ozbrojených síl..., 2005).

41) Etický kódex profesionálneho vojaka OS SR jasne formuluje, čo je prípustné a čo už nie v správaní profesionálnych vojakov. Diskriminácia na základe vojenskej hodnosti, pohlavia, sexuálnej orientá-

POZNÁMKY

Všetky vyššie uvedené mravné a etické hodnoty a normy majú za úlohu vytýčiť pre profesionálnych vojakov rámec, aby boli schopní a ochotní počas rutinných pracovných úloh, ako aj počas úloh špecifických a náročných, rešpektovať platnú legislatívu, rozkazy nadriadeného a zároveň mať „čisté svedomie“.

3 ZÁVER

Spoločnosť je živý organizmus, ktorý sa neustále vyvíja, mení a prispôsobuje novým podmienkam. Novovek priniesol nové pohľady, prístupy aj vysvetlenia pre pojmy morálka a etika. Zásadné zmeny, ktoré nastali v spoločnosti na všetkých jej úrovniach po rozpade bipolárneho sveta so sebou priniesli mnoho nového nielen v politickej, hospodárskej, ekonomickej, sociálnej a kultúrnej oblasti, ale aj v oblasti vojenskej.

OS SR sú špecifickou organizáciou, ktorá tvorí špeciálne prostredie profesionálneho pôsobenia. Spájanie vojenskej inštitúcie s morálkou nie je záležitosť nová, ale má dlhodobé historické korene a súčasný vývin naznačuje, že význam morálky v aktuálnom konflikte svete skôr narastá. V podmienkach súčasného vojenstva je morálka považovaná dokonca za jeden zo základných atribútov jeho zdravého vývoja, preto sa od profesionálnych vojakov žiada, aby boli vybavení istým aktuálnym katalógom morálneho konania a pevnými morálnymi zásadami, ktoré by flexibilne korigovali ich správanie v zložitých vojenských situáciách, v ktorých sa môžu ocitnúť. Inštitucionalizácia etiky sa v OS SR uskutočňuje hlavne formou etickej výchovy, ktorá je organickou formou utvárania osobnosti profesionálneho vojaka. Prioritne je zameraná na osvojovanie si základných črt vojenskej morálky a humanistických všeľudských hodnôt.²⁷⁾

Je nevyhnutné, aby diskusia o význame etiky a morálky neutíchla medzi odborníkmi, ani medzi laikmi. Táto téma bola riešená už antickými mysliteľmi a politikmi, a preto je potrebné pokračovať a rozvíjať ju ako smerodajnú pre správne fungovanie štátu a jeho ozbrojených síl a zložiek.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ARISTOTELES.: *Politika*. 2. vyd. Bratislava : Kalligram, 2006. 302 s. ISBN 80-7149-839-4.

CLAUSEWITZ, C. von.: *O válce*. 2. vyd. Brno : Bonus A, 1996. 756 s. ISBN 80-85914-27-1.

ČUKAN, K. - POLONSKÝ, D. - ŠKVRNDA, F.: *Sociologické pohľady na úplnú profesionalizáciu ozbrojených síl (vybrané otázky teórie a verejnej mienky)*. Bratislava : MO SR, 2005. 131 s. ISBN 80-88842-91-3.

Doktrína Ozbrojených síl Slovenskej republiky (C), 2009.

Doktrína pre plánovanie a vedenie spoločných operácií SVD 30 (B)

DUPUY, R. E. - DUPUY, T. N.: *Historie vojenství 2. díl*. 1. vyd. Praha : Forma, 1997. 953 s. ISBN 80-7213-008-0.

cie, majetkových pomerov či politických alebo náboženských názorov je neprípustná. Profesionálny vojak musí mať na zreteli, že sa má vyhýbať konaniu, ktoré by poškodzovalo dobré meno OS SR alebo Slovenskej republiky v očiach medzinárodného spoločenstva. Taktiež by sa mal vyhýbať styku s kompromitujúcimi osobami.

Etický kódex profesionálneho vojaka Ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2007.

GANOCZY, Š.: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš. *Vojenská stratégia ako základný pojem vojenstva*. 2011-10-12. Prednáška pre spravodajský kurz.

GLUCHMAN, V. - DOKULIL, M. (eds.): *Teoretické otázky etiky*. 1. vyd. Prešov : PVT, 1998. 167 s. ISBN 80-88859-15-8.

HALÍK, T.: *Prolínání světů. Ze života světových náboženství*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 2006. 279 s. ISBN 80-7106-834-9.

HULAN, B. - KORČOKOVÁ, Z.: *Niektoré problémy etiky v činnosti ozbrojených síl*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2007. 34 s. ISBN 978-80-8040-315-7.

HUNTINGTON, S. P.: *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha : Rybka Publishers, 2001. 447 s. ISBN 80-86182-49-5.

MÁCHA, K. - MARUŠIAK, M.: *Etika a dnešok*. Bratislava : Osveta, 1963. 200 s.

KON, I. S. a kol.: *Etický slovník*. 1. vyd. Bratislava : Nakladateľstvo Pravda, 1978. 284 s.

PETRÁČKOVÁ, V. - KRAUS, J. a kol.: *Slovník cudzích slov*. Bratislava : SPN, 1997. 991 s. ISBN 80-08-02673-1.

PETRUFOVÁ, M. - BELAN, L.: *Manažment poznatkov v podmienkach OS SR*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2015. 284 s. ISBN 978-80-8040-511-3.

POLONSKÝ, D. a kol.: *Profesionalizácia ozbrojených síl : (komparatívny sociologický výskum v Českej, Maďarskej a Slovenskej republike)*. Bratislava : MO SR, 2005. 249 s. ISBN 80-8040-267-1.

REJT, T.: Hodnotový systém, hodnoty. Služobné hodnotenie profesionálneho vojaka. In : *Vojenská osveta : spoločenskovedné semináre 1. časť*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Personálny úrad OS SR, 2013, s. 30-48. ISBN 978-80-89609-01-7.

ROJÍK, J.: *Vojenská etika : Teoretické a praktické inšpirácie*. 1. vyd. Banská Bystrica : Dali-BB, 2013, 170 s. ISBN 978-80-8141-051-2.

SUTOR, B.: *Politická etika*. Trnava : Dobrá kniha, 1999. 380 s. ISBN 80-7141-222-8.

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

VAJDA, J.: *Etika*. 1. vyd. Nitra : Enigma, 1995. 203 s. ISBN 80-85471-23-X.

Vojenská doktrína pozemných síl Ozbrojených síl Slovenskej republiky (C), 2010.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Čo je morálka?
2. Čo je etika?
3. Politika v kontexte vojny.
4. Ozbrojené sily Slovenskej republiky a vojenská etika.
5. Požiadavky na profesionálneho vojaka podľa Etického kódexu profesionálneho vojaka.